

СТОЈАНКА ЛУЖИЈА
Универзитет у Бањалуци
Филозофски факултет
stojanka.luzija@ff.unibl.org

Кратко саопштење
(уз критичко издање научне грађе)
УДК 930.251:314.15(497.15)"1902"
DOI 10.7251/GUARS1810311L

ИЗВЈЕШТАЈ ЗАЈЕДНИЧКОГ МИНИСТАРСТВА ФИНАНСИЈА ИЗ 1902. ГОДИНЕ О КОЛОНИЗАЦИЈИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Анстракт: Предочени препис и наш превод Извјештаја Заједничког министарства финансија из Беча говори о екстерној и интерној колонизацији у Босни и Херцеговини. Подаци су дати закључно са 1901. годином, а односе се на насељавање странаца, али и расељавање домицилног становништва на парцеле које су биле у власништву државе. Између осталог, извјештај садржи и информације о ненасељеном, расположивом земљишту за даљњу колонизацију.

Кључне ријечи: Босна и Херцеговина, екстерна колонизација, интерна колонизација, ненасељени комплекси.

Процес насељавања, прије свега страног сеоског становништва, био је једна од основних одлика аустроугарске окупационе политике у Босни и Херцеговини. Замишљен и провођен као саставни дио "цивилизаторске мисије" Двојне монархије, овај колонизациони подухват је постигао ограничене резултате. Насељавање странаца у Босну и Херцеговину се одвијало у двије фазе. Прва, непосредно након окупације, гдје је утицај државе на сам развој овог процеса био минималан, и друга фаза од 90-их година XIX вијека, када се државна управа више ангажовала нудећи повластице колонистима и уступајући им ерарно земљиште.¹ Већ у првим годинама окупационе управе процес колонизације приказиван је од стране власти као покушај привредног уздизања бивших османских провинција. Веома брзо су се као знатно примамљивији од економских показали политички циљеви насељавања.² У политичке сврхе кориштене су и екстерна и интерна колонизација, што је резултирало великим

---

¹ Ђ. Микић, О колонизацији страних seljaka u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske uprave, *Migracije i Bosna i Hercegovina*, Sarajevo 1990, 182–186.

² Т. Краљачић, Колонизација страних seljaka u Босну и Херцеговину за вријеме аустроугарске управе, *Историјски часопис*, XXXVI, Београд 1989, 114–115; F. Hauptmann, Reguliranje zemljišnog posjeda u Bosni i Hercegovini i počeci naseljavanja страних seljaka u doba austrougarske vladavine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XVI, Sarajevo 1965, 152, 161, 165;

етничким промјенама у структури становништва појединих округа и котара. Интерна колонизација се огледала у планском пресељавању домицилних, углавном муслиманских, сиромашних породица на државно земљиште. Суочена са порастом емиграције муслимана из Босне и Херцеговине, она је напо­сљетку доживјела неуспјех. Почетком XX вијека колонизаторска мисија Аустроугарске у Босни и Херцеговини је ушла у завршну фазу. Окупациона управа од тада престаје да буде носилац овог процеса и он бива сведен на ниво приватне иницијативе заинтересованих појединаца и њихових породица.³ За коначно сагледавање и сумирање резултата екстерне и интерне колонизације у Босни и Херцеговини, поред званичних пописа становништва, од великог значаја су и годишњи извјештаји Заједничког министарства финансија и Земаљске владе који су пратили овај процес.

У прилогу доносимо препис и превод Извјештаја Заједничког министарства финансија из Беча, упућеног Земаљској влади у Сарајеву, са подацима који се односе на екстерну и интерну колонизацију закључно са 1901. годином.⁴

K.U.K
GEMEINSAMES MINISTERIUM
in Angelegenheiten
BOSNIENS UND DER HERCEGOVINA.
Z. 3097/B.H.

Nach den hierämtlichen Ausweisen wurden bis Ende des Jahres 1901 im Ganzen 1452 externe Colonistenfamilien auf landesärrarischen Grundstücken in Bosnien und Hercegovina angesiedelt.

Diese Familien zählen 7714 Seelen und erhielten eine Grundarea von 27.763 Ha. 2815 m² zugewiesen.

Von diesen entfallen der Nationalität nach auf:

Polen	.....	651	Familien	.....	3260 Seelen
Deutsche	.....	378	„	.....	2057 „
Italiener	.....	97	„	.....	538 „
Čechen	.....	92	„	.....	537 „
Ruthenen	.....	184	„	.....	1061 „
Ungarn	.....	50	„	.....	267 „
Croaten	.....		„	.....	10 „
römisch-katholisch	.....	948	Familien	.....	4.939 „
evangelisch	.....	320	„	.....	1.714 „

³ Dževad Juzbašić, O austrijskoj kolonizacionoj politici u Bosni i Hercegovini poslije aneksije, *Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, Sarajevo 2002, 496.

⁴ ABH, ZVS 1, inv. br. 26; 4 1/3–1902, ZMF→ZVS (Беч, 4. март 1902)

griechisch-katholisch ..... 184 „ ..... 1.061 „

Von diesen Familien sind 356 aus Russland, die übrigen aus Oesterreich-Ungarn eingewandert.

Diese Familien sind an folgenden Orten angesiedelt:

1/ im Kreise Banjaluka: in den Bezirken

Banjaluka, Dervent, Prnjavor, Tešanj, Gradiška, Dubica und Bos. Novi auf zusammen 27.126 Ha. 1045 m² und 1374 Loosen 1374 Familien mit 7303 Seelen.

2/ im Kreise Travnik: in den Bezirken

Zenica und Žepce auf 416 Ha. 23 Familien mit 115 Seelen.

3/ im Kreise Dolnja Tuzla: im Bezirke

Zvornik auf 221 Ha. und 55 Loosen Familien mit 296 Seelen.

Zählt man zu diesen Colonisten noch jene hinzu, welche aus eigenen Mitteln Privatgrundstücke erworben haben und jene, welche sowol aus eigenen Mitteln erworbene Privatgrundstücke als auch landesärarische Grundstücke besitzen, so waren bis zu Ende des Jahres 1901 im Ganzen 959 externe Colonistenfamilien mit 10.275 Seelen auf 31.965 Ha. 0415 m² in Bosnien und Herzegovina angesiedelt.

Von dieser besiedelten Fläche entfallen auf landesärarische Grundstücke 28.247 Ha. 7815 m².

Das Verhältnis der auf dieser Gesamt-Fläche angesiedelten Nationalitäten stellt sich wie folgt:

Deutsche	.....	885	Familien mit	.....	4612	Seelen
Polen	.....	651	„	.....	3260	„
Čechen	.....	92	„	.....	537	„
Italiener /Friauler/	.....	97	„	.....	538	„
Ruthenen	.....	184	„	.....	1061	„
Ungarn	.....	50	„	.....	267	„
Zusammen	.....	1959	„	.....	10275	„

Die auf die interne Colonisation bezüglichen Daten stellen sich bis Ende des Jahres 1900 wie folgt:

a/ Angesiedelt wurden: im Kreise Banjaluka, Bezirk Prnjavor 238 einheimische mohamedanische Familien auf 238 Loosen und 1375 Ha. 5790 m².

b/ zur Aufbesserung ihrer wirtschaftlichen Lage erhielten: im Kreise Banjaluka: im Bezirke Dervent 102 mohamedanische Familien 130 Ha 1300 m², im Kreise D.Tuzla: im Bezirke Bjelina 112 otodoxe Familien 269 Ha 3000 m² und 365 mohamedanische Familien 947 Ha 1000 m², im Kreise Bihać: in den Bezirken Cazin und Bihać 780 mohamedanische Familien und 22 serb. 1365 ha. landesärarische Grundstücke.

c/ ausserdem wurden an verarmte einheimische Familien land. aer. R_rgrundstücke aufgeteilt und zwar: im Kreise Banjaluka an 66 Fam. 218 Ha. 4120

m2, Bihać 13 Fam. 26 Ha. 8310 m2, Mostar 26 Fam. 9 Ha. 9843, Sarajevo 95 Fam. 261 Ha. 0508 m2, Travnik 17 Fam. 47 Ha. 3140 m2 und Dol. Tuzla 35. Fam. 44 Ha 2792 m2, zusammen 607 Ha 8713 m2.

Ende des Jahres 1901 noch unbesiedelt und für externe Colonisation verfügbar waren: im Kreise Banjaluka: im Bezirke Dervent 5 Complexe mit 778 Ha. 2980 m2, im Bezirke Tešanj 2 Complexe mit 148 Ha. 0580 m2, im Bezirke Gradiška 1 Complex mit 444 Ha. 5000 m2, im Kreise Dolnja Tuzla: im Bezirke Gračanica 4 Complexe mit 537 Ha. 8140 m2 zusammen 1908 Hectar 6700 m2. Ferner sind noch auf einzelnen Complexen unbesiedelt gebliebene Lose: im Kreise Banjaluka: im Bezirke Dervent auf 2 Complexen 13 Lose mit 153 Ha. 1000 m2, im Bezirke bos. Gradiška auf 1 Complexe 5 Lose mit 65 Ha. 5600 m2, im Bezirk Prnjavor auf 1 Comp. 36 Lose mit 381 Ha. 6000 m2; zusammen 54 Lose mit 600 Ha. 2600 m2. Die gesammte verfügbare Colonisationsarea beträgt daher 2508 Ha. 9300 m2.

Die Landesregierung wird nunmehr eingeladen, zu berichten, ob die vorstehend angeführten Daten mit der dortigen Evidenz übereinstimmen und summarisch auszuweisen, welche Veränderungen resp. Neuansiedlungen bis zum 31. December 1901 eingetreten sind.

Die fraglichen Daten werden hieramts bis zum 10. April l. J. benöthigt.

Wien, am 7. März 1902.

Vom gemeinsamen Ministerium,
Für gemeinsamen Finanz-Minister:

H. K. _____ (нечитко)

Ц.(арско) И К. (раљевско)
ЗАЈЕДНИЧКО МИНИСТАРСТВО
за послове
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ.
Бр. 3097/В.Н.

Након званичног извјештаја биле су до краја 1901. године укупно насељене 1452 породице спољних колониста на парцеле у државном власништву у Босни и Херцеговини.

Ове породице броје 7.714 душа и држе додијељено им земљиште од 27.763 ha и 2.815 m².

Од ових на националности отпада:

Пољака	.....	651	породица са	.....	3260	душа
Нијемаца	.....	378	„	.....	2057	„
Италијана	.....	97	„	.....	538	„
Чеха	.....	92	„	.....	537	„
Рутена (Русина)	.....	184	„	.....	1061	„
Мађара	.....	50	„	.....	267	„

Хрвата ..... „ ..... 10 „

Према религији су:

римокатолици	.....	948	породица са	.....	4.939	душа
евангелици	.....	320	„	.....	1.714	„
гркокатолици	.....	184	„	.....	1.061	„

Од ових породица је 356 из Русије, а остали су емигрирали из Аустроугарске.

Ове породице су насељене на сљедећим локацијама:

1/ у Округу Бањалука: у котарима Бањалука, Дервента, Прњавор, Тешањ, Градишка, Дубица и Бос. Нови укупно 27.126 ha и 1.045 m² и 1.374 слободних, 1.374 породице са 7.303 душе.

2/ у Округу Травник: у котарима Зеница и Жепче 416 ha и 23 породице са 115 душа.

3/ у Округу Долња Тузла: у Котару Зворник на 221 ha и 55 слободних 55 породица са 296 душа.

Ако се овим колонистима, који посједују парцеле државног земљишта, додају и они који су стекли приватне земљишне посједе својим средствима, онда је до краја 1901. године у Босну и Херцеговину било насељено укупно 989 породица спољних колониста са 10.275 душа на 31.965 ha и 415 m².

Од ових насељених површина на државну земљу отпада 28.247 ha и 7815 m².

Однос националности који се налазе на овој укупној површини је сљедећи:

Нијемци	.....	885	породица са	.....	4612	душа
Пољаци	.....	651	„	.....	3260	„
Чеси	.....	92	„	.....	537	„
Италијани /Фурланци/	.....	97	„	.....	538	„
Рутени (Русини)	.....	184	„	.....	1061	„
Мађари	.....	50	„	.....	267	„
Укупно	.....	1.959	„	.....	10.275	„

Подаци о унутрашњој колонизацији датирани до краја 1900. године су сљедећи:

а/ насељено је: у Округу Бањалука, Котар Прњавор 238 аутохтоних муслиманских породица, од чега 238 слободних и 1.375 ha и 5.790 m².

б/ да би побољшали своју економску ситуацију држе: у Округу Бањалука: у Котару Дервента 102 муслиманске породице 130 ha и 1.300 m², у Округу Д. Тузла: у Котару Бјелина 112 православних породица 269 ha и 3.000 m² и 365

муслиманских породица 947 ха и 1.000 m², у Округу Бихаћ: у котарима Цазин и Бихаћ 780 муслиманских и 22 срп. породице 1.365 ха парцела државне земље.

ц/ поред тога, парцеле државне земље су подијелене сиромашним локалним породицама: у Округу Бањалука на 66 породица 218 ха и 4.120 m², Бихаћ 13 породица 26 ха и 8.310 m², Мостар 26 породица 9 ха и 9.843 m², Сарајево 95 породица 261 ха и 508 m², Травник 17 породица 47 ха. 3.140 m² и Доњ. Тузла 35 породица 44 ха и 2.792 m², заједно 607 ха и 8.713 m².

Крајем 1901. године још ненасељених и за спољну колонизацију доступно је било: у Округу Бањалука: у Котару Дервента пет комплекса са 778 ха и 2.980 m², у Котару Тешањ два комплекса са 148 ха и 580 m², у Котару Градишка један комплекс са 444 ха и 5.000 m², у Округу Доња Тузла: у Котару Грачаница четири комплекса са 537 ха и 8.140 m², заједно 1.908 хектара и 6.700 m². Надаље, чак и на појединачним комплексима остаје ненасељено: у Округу Бањалука: у Котару Дервента на два комплекса 13 слободних са 153 ха и 1.000 m², у Котару Бос. Градишка на једном комплексу пет слободних са 65 ха и 5.600 m², у Котару Прњавор на једном комплексу 36 слободних са 381 ха и 6.000 m², заједно 54 слободна са 600 ха и 2.600 m². Укупна површина за колонизацију износи стога 2.508 ха и 9.300 m².

Земаљска влада ће бити позвана да извијести да ли се горепоменути подаци слажу са тамошњом евиденцијом и сумарно подударају, које промјене односно нова насеља су се десила до 31. децембра 1901.

Подаци о којима је ријеч су потребни до 10. априла текуће године.

Беч, 7. марта 1902.

од Заједничког министарства,
за Заједничког министра финансија:

Х. К _____ (нечитко)